

Podučne stvari.

Zemljepisni in narodopisni obrazi.

Nabral Fr. Jaroslav.

(Dalje.)

227.

Sveče, olje, petrolej, plin in električna luč.

Kako imenitna je bila nekdanja sveča na kmetih! Lojene sveče je umna gospodinja sama prirejala za družino in kuhinjo, svečarji pa so jih napravljali na debelo za trgovino. Da ni prijetno pri lojeni sveči delati, čitati, pisati itd., to sploh znamo.

Leta 1832 so uvedli stearinske sveče, kakor smo že slišali. Prve stearinske sveče je vlival neki Milly v Parizu, zato imajo ime Milly sveče. Ta Milly je bil dvornik francoskega kralja Karola X. Ko je kralj izgubil leta 1830. leta v julijski revoluciji svoj prestol, izgubil je tudi Milly svojo službo, in potem je začel misliti, kako si bode na drug način kruh služil. Utemeljel je v Parizu malo tvornico stearinskih sveč. Te sveče so bile s početka zelo drage, in žgali so jih samo v bogatih hišah mesto voščenenih sveč. No s časom je postalo izdelovanje teh sveč dosta cenejše, tako da je stearinska sveča kmalu izrinila ne samo voščene sveče iz bogatih hiš, temveč lojene iz manj imovitih hiš. Stearinska sveča ima ime po stearinovi kislini, od katere se napravi; v loju namreč nahajamo dve mastni kislini: stearinovo in oljeno kislino.

Dober gospodar ali dobra gospodinja gleda na to, katera luč je cenejša, in potem se ravna. Sveče so bile predrage za kmeta, sveča je gorela v kmetski hiši le v posebnih časih. Ko so jeli opuščati treske, rabili so ljudje razna olja za luč. Toda vse te razne luči je spodrinil v novem času petrolej, ki je tudi najcenejši, kajti 1 kila petroleja daje toliko luči, kolikor 2 kili repsa, voska ali loja, ali 3 kile stearina, in kila petroleja stane samo do 24 kr.

Da je petrolej olje, katero se v zemlji nahaja, to dobro znamo vsi. Vele, da so že v starem veku vedeli za petrolej, ali nobeden ni pomislil na to, da bi on mogel služiti za luč. Še le trideset let je temu, odkar je začel petrolej iz hiš porivati sveče in olje, in danes ga žgo v najzabitejši gorski vasi. Najglasovitejši študenti petroleja so v Ameriki. Petrolej je bil v Ameriki od davna poznat. Še pred odkritjem Amerike so tamošnji domačini kopali studence in iz njih zajemali petrolej, ki so ga rabili za zdravilo. Tudi pozneje so pojedini potniki nahajali in popisovali razne studence petroleja v severni Ameriki, ali okoristiti se z njim nobeden ni znal. Še le 1859. l. je postalo važno za trgovino s petrolejem. Tega leta so zadeli v severni Ameriki v državi Pensilvaniji na bogat studenec petroleja, iz katerega je s početka privrelo na dan po 2000, a pozneje po 4000 litrov petroleja. To je spravilo po koncu podjetne Američane, in vse je začelo iskati

petroleja. In čez leto dnij so odkrili v Zveznih državah čez 2000 studencev. Kdor je na srečnem mestu kopati začel, postal je čez noč bogat človek. Mnogim je iz zemlje vrelo toliko bogastvo, da niso znali, kaj bi z njim počeli. Niso mogli dosta potov pripraviti toliko posode, kolikor je iz zemlje petroleja privrelo, tako da so ljudje pri svojih studenih obupno vili roke, ker jim je petrolej na stran tekel. Petrolej je obsul pojedine kraje s silnim bogastvom. Kjer so zadeli na močne studence, v kratkem času so nastala ondi prelepa mesta. Za odvajanje petroleja so polagali cevi po bregovih, po dolinah, čez reke vse do morja. Železniške proge so se pokazale po tistih krajih in jih prepregle kot pajčevina. Nešteti brodovi so začeli prevažati zgolj petrolej v Evropo. Za čiščenje petroleja so ustrojili na tisoče tvornic, kjer so ljudje dobivali lepega zaslužka. In tako je petrolej na vse strani širil bogastvo in blagostanje. V povesti trgovskega življenja ni primera, kateri bi se mogel s tem primerjati.

Surov petrolej, kakeršen prihaja iz zemlje, zelenkasto je ali temnorumene boje. Petrolej je zmešan od desetih raznih vrst olja. Pojedina ta olja lahko hlape, druga težje. Lahko izhlapijo olja se tudi lahko unemo. Dogajalo se je v Ameriki, da se je studenec unel; olje je teklo naprej, pa je vedno dalje gorelo, in je dosta potov ogenj cele kraje opustošil. Radi tega ne more in ne sme se petrolej koj v trgovino pošiljati, ko iz zemlje privre, mora se popreje prečistiti, da se odstrane ona lahko upaljiva olja: Petrolej se mora rafinirati.

Pred dobrimi 200 leti je zasledil angleški kemik Clayton, da s premoga, kedar se v zaprtej posodi vrže na ogenj hlapi, poseben plin, kateri se more užgati, in potem lepo sveti. Ali upotrebljati je začel ta plin še le Anglež Murdoch pred 100 leti, no odziva ni našel. Jediní ženijski Watt je bil tako bistroumen, da je potegnil z Murdochom in si dal po njem razsvetliti svojo tvornico v mestu Soho blizu Birminghama. V Francoski je Lebon delal v istem smeru kakor Murdoch v Angleški, ali še s slabjšim uspehom. Ljudje nikakor niso mogli uvideti važnosti tega plina. Bolje je uspeval Nemec Winsor. On je utemeljil v Angleški delniško društvo, katero je imelo uvesti plin, in obečal je svojim delničarjem neizmeren uspeh. Za vsakih vloženih 500 tolarjev je obečal najmanj 10.000 letnega dobička. Česar Murdoch in Lebon nista mogla izvesti s solidnim delom, dosegel je Winsor s svojimi obeti. Ljudje so mu verovali, nanosili dosta denarja, ali Winsorovo podjetje ni uspevalo, in denar je bil izgubljen. Winsor pa ni izgubil glave, zopet je nabral denarja, ali zopet mu je spodletelo vse. Poglavitni vzrok njegovim neuspehom je bil ta, da s početka ni znal plina očistiti raznih škodljivih primesin. No z neumornim nastojanjem se mu je slednjič sponeslo odpraviti tudi te zapreke, tako da je naposled po tolikih izgubah, po tolikem trudu njegova družba imela 1825. l. že nekaj tvornic v Londonu.

Po tem uspehu v Angleški je šel Winsor na Francosko, ali tu ni dosegel svojega namena. Nekaj let pozneje je odredil Ljudevit XVIII., da se v Parizu uvede plin, in odslej se je začel plin širiti po Francoskej. V severnej Ameriki se je začel plin širiti dosta zgodaj. V Nemški so ga tudi kmalu uvedli, zlasti v Berlinu in v Lipskem. Tudi v Ljubljani imamo plin dobrih 30 let.

Na Pariški razstavi 1878. l. so razvetlili več javnih trgov in tudi jedno ulico z električno lučjo. Ta poskus je pokazal, da je elektrika krasna luč. Ker se je svet začel jako zanimati za tako novo razsvetljavo, zato se je v kratkem času na tem polju čudovito napredovalo. To bajno svetilo nam hoče preje ali sleje pregnati temo, v katero so do sedaj zavite naše noči pri svečah, svetilkah in plinu. Ljudje gredo res z orjaškimi koraki naprej, vsak dan se izmišljajo nova sredstva, kako se hoče električna luč laglje in cenejše proizvajati. V mnogih mestih so že gledališča z elektriko razsvetljena. Tudi pri nas v Ljubljani so nastojali nekaterniki, da bi se ta luč uvedla v novo gledališče ali niso prodrli.

Preje ali sleje pride čas, ko se bodo naši potomci čudili, da smo mi, njihovi predniki, polovico svojih dni v temi prebili. Seveda solnca ne bodo nadomestili, ali znanost obeča orožje, s katerim se bode moči uspešnejše kakor do sedaj boriti s temno nočjo in jo spremeniti v beli dan. Elektrika ima neizmerno prihodnost, mi stojimo še le na pragu nove dobe človeškega napredka. Vek je to novi, vek elektrike.

V velikih prostorih, kjer živi ali dela velika množina ljudi, nima nobena luč onih prednostij, ki jih ima elektrika. Vsaka druga luč greje in kvari zrak, jedino električna luč ne menja in ne greje zraka. Kdor je videl, kako pri slabej luči morajo delavci v globokih rudnikih delati, kako jih duši dim od oljenic, kako jim kvari pluća, mora si zažele, da tudi v te prostore pride električna luč, in ni dvojbe, da se bode v mnogih rudnikih to tudi storilo preje ali sleje. Kjer se morajo nujna dela na odprtih krajih tudi po noči delati, tam ne more nobena druga luč celega prostora tako jednako in čisto razsvetliti, kakor električna luč.

(Dalje prihodnjič.)

Politične stvari.

Državni zbor.

Državnozborni položaj. Posebne važnosti je bila seja poslanske zbornice dne 17. t. m. V njej se je očito pokazalo, da se je nagiba vlada k levici. Grofa Taaffeja govor je potrdil to mnenje popolnoma. On je sicer rekel, da ni vlada nikdar mislila, da bi se velike parlamentarske stranke odrekle trajno svojim posebnim nazorom, najmenj pa je pričakovala kaj enakega od radikalnih strank. Poudarjal je pa odločno, da bode vlada z vso silo delala na to, da nastane začasno premirje

glede političnih vprašanj, ter da bode izvrševala ves program, ki je bil natančno označen v prestolnem govoru. On pripoznava z zadovoljnostjo, da se zmerne stranke tudi v resnici trudijo držati se tega programa. Najbolj ga pa veseli, da se je odločila za ta program tudi levica, katera se je toliko časa zdrževala javnega delovanja. Izvrsne moči te velike stranke v vsaki stroki so vladi posebno dobro došle in bodo prav izdatno pripomogle, da se povoljno rešijo važne reforme v narodno-gospodarskem pogledu. —

Kdo bi ne verjel, da so te besede ministerskega predsednika napravile najboljši vtis na nemško-liberalni strani? O posledicah pa, ki jih bodo imele te besede pri konservativcih, povedali bomo najbrže našim čitateljem v kratkem in morebiti še prej, nego se je mislilo doslej.

Glasilo nemško-liberalne stranke „Neue Fr. Pr.“ pravi v svojem uvodnem članku, da vzprejme levica brez pomislekov oljično vejico, katero jej ponuja grof Taaffe, ker je prepričana o Taaffejevi odkritosrčnosti, ter konstatuje na konci članka faktum, da so prišli Nemci spet do vlade.

Drugi poluradni listi, ki so do zadnjega hipa kralili veselje zgoraj omenjeni stranki, ne ugovarjajo več taki pisavi levičarskih organov. Med njih vrstami je brati očitno, da je med Nemci in Poljaki nastalo spet ono razmerje, kakeršno je bilo pred letom 1879. Pravijo sicer, da se udeležje zveze lahko tudi druge stranke, pristavljajo pa, da bi morale plesati, kakor bodo godli novi zavezniki.

Položaj torej je tak, kakeršnega smo naslikali zgoraj, in nanj se bomo morali ozirati tudi Slovenci. Bližnja bodočnost naša ne obeta ničesar dobrega. Očitati nečemo in tudi ne moremo našim dosedanjim zastopnikom ničesar, saj smo prepričani, da bi radi več dosegli, nego so, ako bi sploh mogli. Obljube so bile zapeljive. Da so oni vedeli, kakor vedo danes, da bo delal grof Taaffe tak razloček med „obljubiti“ in „dati“, odpovedali bi se bili tlaki najbrže že zdavnaj. Naj se nam ne očita nehvaležnost, češ, da zabimo pridobitev, katere smo pridobili v zadnjih 12 letih, to je za časa Taaffejeve vlade. To, kar smo dobili, nam je tudi šlo po postavi in pravici; saj se nam ni vendar nič takega dalo, kar ne bi bilo že davno zajamčeno v državnih osnovnih postavah, in tudi sedaj ne zahtevamo niti ne bomo kedaj česa drugega zahtevali. Grof Taaffe je sicer rekel, da so se narodi naveličali narodnostnega prepira. Mi radi priznavamo, da ni prepir nič kaj prijetnega. Kdo je pa teh prepirov največ kriv? Mi Slovenci gotovo ne zahtevamo drugega nego to, kar je našega. Mi smo upniki, vlada pa naš dolžnik. Navadno neha vsak prepir, vsaka pravda, ako poplača dolžnik upniku ves dolg. Ako je pa dolžnik trdovraten, večkrat tudi zviti, potem je seveda naravna posledica pravda in prepir.